

Nr 18

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 27 januari 1961 dagtecknad proposition, nr 39, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden, föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

Förordning med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga

Härigenom förordnas, att beträffande utbildningstiden för vissa värnpliktiga skall gälla följande avvikelser från bestämmelserna i 27 § 1 mom. värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967).

Repetitionsövning, som under tiden den 1 juli 1961—den 30 juni 1962 påbörjas av värnpliktig tilldelad armén eller kustartilleriet, skall hava en längd av tjugufem dagar. För sålunda tilldelad värnpliktig, som fullgjort under angiven tid påbörjad repetitionsövning, skall den sammanlagda tjänstgöringstiden minskas med fem dagar.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen de likalydande motionerna nr 558 i första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* och nr 661 i andra kammaren av herr *Hjalmarson m. fl.* samt motionen nr 662 i andra kammaren av herr *Wedén.*

Propositionens huvudsakliga innehåll m. m.

I propositionen föreslås att tiden för repetitionsövningar vid armén och kustartilleriet under budgetåret 1961/62 avkortas från 30 till 25 dagar.

I *motionerna I: 558* och *II: 661* har hemställts att riksdagen icke måtte bifalla propositionen.

I *motionen II: 662* har hemställts »att riksdagen, i syfte att stärka enigheten om upprätthållandet av ett starkt svenskt försvar och tilltron de demokratiska partierna emellan i detta avseende och med accepterande under betoning av den provisoriska försökskaraktären av Kungl. Maj:ts förslag beträffande förkortningen av repetitionsövningarna under budgetåret 1961/62, som sin mening tillkännager, att något avsteg från den inom 1960 års försvarsutredning träffade uppgörelsen härigenom icke åsyftas, varför Kungl. Maj:t bör förelägga riksdagen de förslag som erfordras för att den av försvarsutredningen avsedda ramen för försvarsutgifterna under budgetåren 1961/62 och 1962/63 skall komma att till fullo tillgodoses».

Beträffande de skäl motionärerna anfört för sina yrkanden får utskottet hänvisa till motionerna *II: 368* och *II: 662*.

Gällande bestämmelser

Nu gällande bestämmelser i 27 § 1 mom. 1941 års värnpliktslag¹ om utbildningstider för värnpliktiga leder sitt ursprung från de förslag som framlades dels år 1949 av 1948 års värnpliktskommitté (SOU 1949: 46), och dels år 1951 av 1949 års gruppchefsutredning (SOU 1951: 57).

Armén

Första tjänstgöringen omfattar för värnpliktiga i allmänhet 304 dagar och för värnpliktiga, som uttagits för underbefälsutbildning, 324 dagar. Värnpliktig, som uttagits för underofficersutbildning, är skyldig att fullgöra första tjänstgöring och fortsatt tjänstgöring om sammanlagt högst 450 dagar och värnpliktig, som uttagits för officersutbildning, är skyldig att utöver tiden för underofficersutbildning fullgöra fortsatt tjänstgöring om högst 180 dagar. Varje värnpliktig är vidare skyldig att under sin värnpliktstid, d. v. s. tiden fram t. o. m. det år han fyller 47 år, fullgöra tre repetitionsövningar om 30 dagar vardera. Härtill kommer för värnpliktigt befäl en befälsövning om tio dagar i anslutning till varje repetitionsövning. För värnpliktig, som genomgått underofficers- eller officersutbildning eller som krigsplacerats som underofficer eller officer, har 1960 års riksdag dessutom beslutat om två obligatoriska särskilda befälsövningar om vardera 15 dagar.

Det antal värnpliktiga som varje år inrycker till första tjänstgöring utgör f. n. 35 500—36 000. Vidare inkallas årligen omkring 75 000 värnpliktiga till repetitionsövningar. Dessa övningar är nu uppdelade på tre omgångar årligen, varav en vinteromgång med c:a 15 000 man under tiden februari—mars, en våromgång med c:a 15 000 man under tiden mars—april samt en höstomgång med c:a 45 000 man, vilken är förlagd till tiden september—mitten av oktober. I samtliga omgångar ingår värnpliktigt befäl, vilka fullgör sin befälsövning om 10 dagar innan de övriga värnpliktiga rycker in.

¹ Senaste lydelse, se SFS 1960: 354.

Marinen

Utbildningstiden vid kustartilleriet har samma omfattning och uppdelning som vid armén. För flottans värnpliktiga förekommer däremot icke några befäls- eller repetitionsövningar utan värnpliktstjänstgöringen fullgöres i en följd. I stället ingår i den sammanlagda övningstiden tid motsvarande repetitionsövningstiden vid armén och kustartilleriet samt — för de värnpliktiga som genomgår underbefälsutbildning — även tid motsvarande tiden för de befälsövningar i anslutning till repetitionsövningar, som det åligger värnpliktigt befäl vid armén och kustartilleriet att fullgöra. Tjänstgöringen vid flottan omfattar sålunda för värnpliktiga i allmänhet 394 dagar, för värnpliktiga, som uttagits för underbefälsutbildning, 444 dagar och för värnpliktiga, som uttagits för underofficersutbildning, sammanlagt högst 540 dagar. Värnpliktig, som uttagits för officersutbildning, är liksom vid armén och kustartilleriet skyldig att utöver tiden för underofficersutbildning fullgöra fortsatt tjänstgöring om högst 180 dagar.

Varje år inrycker till första tjänstgöring vid kustartilleriet omkring 2 600 värnpliktiga och till tjänstgöring vid flottan omkring 3 000 värnpliktiga. Vidare inkallas årligen vid kustartilleriet omkring 6 000 värnpliktiga till repetitionsövning. Repetitionsövningarna fullgöres för det övervägande antalet värnpliktiga under hösten.

Flygvapnet

Värnpliktiga i allmänhet skall enligt värnpliktslagen fullgöra tjänstgöring om 394 dagar, att enligt Konungens bestämmande fullgöras med en första tjänstgöring om lägst 304 dagar samt högst fyra repetitionsövningar, envar om trettio eller femton dagar. Flertalet av flygvapnets värnpliktiga fullgör endast en repetitionsövning om 30 dagar eller motsvarande tid uppdelad på två 15-dagarsövningar. Värnpliktiga, som uttagits för underofficers- eller officersutbildning, har samma tjänstgöringsskyldighet som motsvarande värnpliktiga vid flottan. Bestämmelserna i värnpliktslagen om befälsövningar gäller även för flygvapnets värnpliktiga befäl.

Det antal värnpliktiga som varje år inrycker till tjänstgöring utgör omkring 6 500—7 000. Inkallelser till repetitionsövningar sker efter förbandschefs bestämmande inom ramen för direktiv av chefen för flygvapnet och äger ej rum med bestämda tidsintervaller.

Besparingsutredningens förslag

1959 års besparingsutredning för försvaret har föreslagit, att första tjänstgöringen vid armén avkortas med 30 dagar och att motsvarande förkortning sker av tjänstgöringstiden vid marinen och flygvapnet. Med utgångspunkt härifrån och från vissa av utredningen framlagda förslag rörande omläggning av inryckningstiderna m. m. har utredningen till behandling upptagit frågan om avkortning av tiden för repetitionsövningarna.

I fråga om *armén* uttalar utredningen, att man utan risk för sänkt utbildningseffekt bör kunna företa en viss jämkning nedåt av tiden för repetitionsövningarna. Enligt utredningens mening bör en dylik jämkning kunna omfatta fem dagar för varje repetitionsövning. Utredningen anför vidare.

Vid en övergång från 30 till 25 dagars övningstid kan på olika sätt effekten av minskningen i övrigt neutraliseras genom den tidsmässiga förläggningen samt genom att två av de dagar som ingår i förkortningen utgöres av en lördag och en söndag. Om därtill inryckningen till övningarna alltid sker på en söndag i stället för på annan veckodag, som nu ofta tillämpas, kommer den reella förkortningen att inskränka sig till två eller högst tre dagar. I den mån överflyttning av de kontingenter som inkallas till vårövningar sker till höstövningar eller sådan tid i fortsättningen väljes för inkallelserna på våren, att påsk- eller pingsthelgerna undvikas, kommer för hela våromgången en ändring från nuvarande 30 till 25 dagar att icke innebära någon förkortning alls av övningstiden, beroende på bortfallet av den helgedighet som nu vanligen ingår i vårövningarna för endera av de nämnda helgerna. I anslutning härtill kan nämnas, att hela den våromgång som med två olika inryckningstider var inkallad våren 1960 erhöll sådan helgedighet.

Vid sina överväganden om en jämkning av repetitionsövningstiden har utredningen främst fäst sig vid det förhållandet, att den tredje repetitionsövningen är den som från enskild och allmän synpunkt medför de största olägenheterna.

Såsom tidigare anförts räknar utredningen med att en förkortning av repetitionsövningarnas längd från 30 till 25 dagar skall kunna ske med bibehållen utbildningseffekt. Vad gäller den tredje repetitionsövningen ifrågasätter utredningen emellertid, huruvida icke de krigsuppgifter, som tilldelas de värnpliktiga inom lokalförsvarsförbanden, är av sådan karaktär att den nödiga omskolningen skulle kunna ske på kortare tid än 25 dagar. Utredningen anser sig emellertid sakna underlag för en bestämd uppfattning i detta hänseende, men vill dock föreslå, att det uppdrages åt de militära myndigheterna att närmare utreda möjligheterna för en ytterligare förkortning — förslagsvis till 15 dagar — av den tredje repetitionsövningen. I avvaktan på resultatet av en dylik utredning utgår besparingsutredningen i det följande från att den tredje repetitionsövningen, i likhet med vad som ifrågasatts beträffande de båda andra, förkortas från 30 till 25 dagar.

Beträffande *marinen* och *flygvapnet* framhåller utredningen, att repetitionsövningar f. n. icke sker inom flottan och att tjänstgöringen inom flygvapnet i praktiken är uppdelad på en längre första tjänstgöring och endera en repetitionsövning om 30 dagar eller två övningar om vardera 15 dagar. Utredningen föreslår därför, att motsvarande tidsavkortning som i fråga om repetitionsövningarna vid *armén* skall komma *marinens* och *flygvapnets* värnpliktiga till godo endast i den mån övningstiden är uppdelad så att repetitionsövningar förekommer och att i sådant fall avkortningen bör gälla för varje repetitionsövning för sig.

Besparingsutredningens förslag har remissbehandlats. Av de myndigheter som yttrat sig över utredningens förslag om avkortning av utbildningstiden har *skolöverstyrelsen* och *överstyrelsen för yrkesutbildning* lämnat förslaget utan erinran. *Tjänstemännens centralorganisation* har tillstyrkt förslaget under förutsättning att försvarets effektivitet bleve oförändrad, och *statskontoret* har understrukit vikten av att möjligheterna att ur besparingssynpunkt begränsa de värnpliktigas utbildningstid blevo väl tillvaratagna utan att därför kravet på god värnpliktsutbildning eftersattes. *Överbefälhavaren* samt *cheferna för armén, marinen* och *flygvapnet* har avstyrkt förslaget såsom medförande sänkt effekt för försvaret. Även *statens organisationsnämnd*, *Sveriges industriförbund*, *statstjänstemännens riksförbund* och *Sveriges akademikers centralorganisation* har framfört vissa betänkligheter mot en förkortning av utbildningstiden.

Överbefälhavaren har i särskild skrivelse till Kungl. Maj:t den 14 januari 1961 redovisat de militära konsekvenserna av en förkortning av tiden för repetitionsövningarna.

Departementschefen

Föredragande departementschefen, statsrådet Andersson, har i propositionen anfört:

»För att utreda vissa betydelsefulla frågor rörande värnpliktsutbildningen har jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallat en särskild sakkunnig. Denne skall bl. a. pröva frågan om differentierad utbildning med hänsyn till de skilda arbetsuppgifter, inför vilka de värnpliktiga ställs i krigsorganisationen. Utredningsmannen skall vidare beakta beredskapskraven, vilka kan aktualisera frågan om fler repetitionsövningar med kortare tidsintervaller mellan varje övning och även frågan om en ändrad fördelning mellan första tjänstgöringen och repetitionsövningarna. Vid dessa överväganden måste utredningsmannen pröva om icke tiden för repetitionsövningarna bör avkortas. För att ge utredningsmannen underlag för hans blivande ställningstagande till repetitionsövningskyldigheten är det nödvändigt att han och hans medarbetare får tillfälle att systematiskt på fältet studera vad som kan uppnås i fråga om utbildning under en kortare repetitionsövningstid än den i värnpliktslagen angivna. Den försöksverksamhet beträffande repetitionsövningarna, som bedrivs under innevarande budgetår och som bl. a. innebär att värnpliktiga tillhörande vissa stationära förband skall fullgöra repetitionsövningar om endast 20 dagar, bör därför utvidgas och omläggas. Försöksverksamheten bör sålunda avse samtliga repetitionsövningsförband vid armén och kustartilleriet; vid flottan förekommer ej repetitionsövningar och vid flygvapnet är av organisatoriska skäl försöksverksamhet ej aktuell. Vid armén och kustartilleriet bör försöksverksamheten såsom besparingsutred-

ningen föreslagit givas den formen att tiden för varje repetitionsövning minskas med fem dagar. Verksamheten bör begränsas till nästa budgetår och i samband härmed bör den försöksverksamhet upphöra som innevarande budgetår bedrivs med vissa stationära förband. En avkortning under nästa budgetår med fem dagar per repetitionsövning innebär en besparing på fjärde huvudtiteln med omkring fem miljoner kronor, varjämte närmare 400 000 arbetsdagar tillföres produktionslivet, vilket kommer berörda enskilda och vår samhällsekonomi tillgodo. Enligt min bedömning bör försvarseffekten icke påverkas av en dylik, försöksvis anordnad, relativt begränsad förkortning av repetitionsövningsskyldigheten. En lördag och en söndag torde sålunda falla inom de fem dagarna. Om det icke visar sig möjligt att under den kortare tiden hinna med det program som tillämpas under en 30-dagarsperiod, bör vidare självfallet de ur utbildnings-synpunkt minst angelägna momenten komma i sista hand. Samtidigt måste in- och utlämningstider för utrustning o. d. göras så korta som möjligt så att största möjliga antal dagar kan utnyttjas för övningar. Överhuvudtaget bör utbildningsverksamheten om möjligt intensifieras och koncentreras till det mest angelägna.

Under återopande av det anförda föreslår jag, att repetitionsövningarna vid armén och kustartilleriet under tiden den 1 juli 1961—den 30 juni 1962 begränsas från 30 till 25 dagar. En dylik begränsning har förutsatts vid anmälan av utgifterna under fjärde huvudtiteln i årets statsverksproposition (bil. 6 p. 1).

Då de kvarstående fem dagarnas repetitionsövningstid icke kommer att uttagas av de värnpliktiga tilldelade armén eller kustartilleriet som fullgör repetitionsövning nästa budgetår innebär förslaget för dessa värnpliktigas vidkommande, att den i värnpliktslagen fastställda tiden för repetitionsövning minskas, varvid jämväl den i lagen angivna sammanlagda tjänstgöringstiden om 394 dagar för värnpliktiga i allmänhet minskas i motsvarande mån. Självfallet minskas också den sammanlagda tjänstgöringstiden för det värnpliktiga befäl som beröres av försöksverksamheten med fem dagar. Med hänsyn till åtgärdens provisoriska karaktär bör emellertid ändring i värnpliktslagen icke nu ifrågakomma. Bestämmelser i ämnet torde i stället böra sammanfattas i en förordning som förelägges riksdagen för antagande. I enlighet härmed har inom försvarsdepartementet utarbetats förslag till *förordning med provisoriska bestämmelser rörande utbildningstiden för vissa värnpliktiga.*»

Utskottet

I propositionen föreslås att tiden för repetitionsövningar vid armén och kustartilleriet under budgetåret 1961/62 avkortas från 30 till 25 dagar. Förslaget, som ursprungligen härrör från 1959 års besparingsutredning för försvaret, har motiverats bland annat med att pågående utredningsarbete,

vid vilket frågan om avkortning av repetitionsövningarna är föremål för överväganden, för sitt genomförande kräver praktiska försök. Vidare har framhållits, att avkortningen innebär en besparing å försvarshuvudtiteln med fem miljoner kronor.

I motionerna I: 558 och II: 661 har yrkats, att riksdagen måtte avslå propositionen. Såsom motivering för motionsyrkandet har anförts, att det i propositionen framlagda förslaget skulle få negativa verkningar på försvareffekten.

Såsom framhållits i propositionen är den föreslagna avkortningen av repetitionsövningarna av försökskaraktär och avsedd att utgöra underlag för pågående utredningsarbete. Åtgärden är till sin varaktighet begränsad till ett budgetår. Den föreslagna avkortningen är av så relativt ringa omfattning som fem dagar. Möjligheter synes föreligga att genom intensifierad och rationellt bedriven utbildningsverksamhet motverka negativa följder av avkortningen. Enligt utskottets uppfattning bör försvareffekten icke påverkas av en dylik, försöksvis anordnad, relativt begränsad förkortning av repetitionsövningsskyldigheten, i synnerhet som en lördag och en söndag regelmässigt torde falla inom de fem dagar som avkortningen innebär.

I motionen II: 662 har yrkats, att riksdagen med antagande av propositionen och med betonande av den provisoriska försökskaraktären av den föreslagna avkortningen av repetitionsövningarna måtte såsom sin mening tillkännagiva, att något avsteg från den inom 1960 års försvarsutredning träffade överenskommelsen icke åsyftas med propositionen.

Utskottet finner icke skäl att i anledning av motionen göra annat uttalande än vad som ovan anförts.

Under hänvisning till vad sålunda anförts hemställer utskottet,

A. att riksdagen, med avslag å motionerna I: 558 och II: 661, måtte bifalla förevarande proposition, nr 39;

B. att motionen II: 662 i den mån den icke kan anses besvarad genom vad utskottet anført icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 14 mars 1961

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Nils Elowsson*, Axel Svensson, fru Carlqvist, fru Gärda Svenson*, fröken Nordström, herrar Magnusson, Virgin och Nyman;

från andra kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Nilsson i Göteborg, Lundberg, fröken Wetterström, herrar Odhe*, Johansson i Södertälje, Wahrendorff och Jönsson i Ingemarsgården.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

I. vid utskottets hemställan under A

av herr *Virgin* och fröken *Wetterström* vilka ansett,

a) att utskottets yttrande bort ha följande lydelse.

»Den reducering av försvarets krigsorganisation, som skedde i och med 1958 års försvarsbeslut innebar att målsättningen för det militära försvaret i viss mån sänktes. Möjligheten att under en mera avsevärd tid kunna upprätthålla ett invasionsförsvar över hela vårt land minskades. Det förutsattes emellertid att de enskilda förbanden skulle ges förbättrad materiell och personell kvalitet. Vad som skett efter beslutets fattande har ingalunda minskat önskvärldheten härav. Tvärtom torde den snabba tekniska utvecklingen snarare ha skärpt fordringarna på personalens kompetens för att den effektivt skall kunna utnyttja den dyrbara materiel, som numera tilldelas den. Samma tekniska frammarsch har också nödvändiggjort stora förändringar i organisatoriskt avseende och anpassningen till dessa ställer särskilda krav på omskolning av den tidigare utbildade personalen.

Det är givetvis alltid angeläget att pröva de möjligheter som kan förfinnas att ge den militära utbildningen ökad effekt. 1960 års försvarskommitté framhåller också bl.a. följande: 'Kommittén utgår därvid ifrån att utredningsmannen (1960 års värnpliktsutredning) skall ha att pröva huruvida inte — med hänsyn till den snabba militärtekniska utvecklingen — en övergång till flera men kortare repetitionsövningar skulle inom oförändrad kostnadsram ge en större försvarseffekt än det nuvarande systemet.'

En effektivisering av utbildningen bör alternativt medge att besparingar kan göras vid bibehållen försvarseffekt. 1959 års besparingsutredning för försvaret har också övervägt möjligheterna att genom sådan effektivisering kunna uppnå samma resultat med kortare utbildning. Utredningen föreslår bl.a. att repetitionsövningarna avkortas från 30 till 25 dagar och utgår då alltså ifrån att åtgärder samtidigt skall vidtagas, som helt kompenserar bortfallet av övningstid.

När departemenschefen nu säger sig önska pröva besparingsutredningens förslag om kortare repetitionsövningar, vidtages emellertid icke åtgärder

för sådan kompensation. Proven avses vidare skola ske med ett års hela repetitionsövningskontingent, trots att avsedda erfarenheter med säkerhet lika väl om inte bättre skulle kunna vinnas med ett starkt begränsat antal förband.

I propositionen föreslagen försöksverksamhet skulle därför oundvikligen leda till en sänkning av försvarets effekt, innebärande minskade möjligheter för försvarsmakten att fullgöra sina uppgifter enligt den målsättning, kring vilken så gott som allmän uppslutning skett och som enligt departementschefens nyligen gjorda uttalanden i annat sammanhang bör gälla oförändrad.»

b) att utskottet under A bort hemställa,

»att riksdagen, med bifall till motionerna I: 558 och II: 661, måtte avslå förevarande proposition, nr 39».

II. vid utskottets hemställan under B

av herr *Lundberg*, vilken ansett att utskottet under B bort hemställa,

»att motionen II: 662 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd».